

Od Zadní synagogy až na hřbitov

Vycházka začala v Zadní synagoze a skončila na židovském hřbitově.

■ Antonín Zvěřina

Zadní a Přední synagoga, dům Selingmana Bauera, celé židovské město a v neposlední řadě i židovský hřbitov, tyto pojmy zná snad každý obyvatel Třebíče. Ale zná je doopravdy? Blíží historii i současnost nám přibližuje Renata Poulová. Dejme jí tedy slovo.

Nejprve vstupujeme do Zadní synagogy. Ta už svému účelu dlouhá léta neslouží a přesto, že v Třebíči se zachovala židovská čtvrť. Zadní synagoga se datuje do poloviny 17. století. A v každé synagoze se nachází jedna hlavní stěna.

Je situována na východ ve směru k Jeruzalému. Uprostřed je umístěn výklenek schovaný za takzvanou synagogální oponou. Do něj se ukládaly svitky tóry. Nazývají se také knihy Mojžíšovy, ze kterých si Židé předčítají při bohoslužbách.

Synagoga se skládá ze dvou prostor. V hlavním pobývali jenom pánové, ženám byl vyhrazený ochoz, ženská galerie, kde s nimi byly i malé děti. V synagoze lze spatřit i výzdobu, která obsahuje mimo jiné liturgické texty.

Pocházejí z let 1706 a 1707 a malíři vše tvořili bez pomoci šablon. Na stropě dvě malby představují noční oblohu pod hvězdami a prostřední západ slunce. Synagoga se nyní používá jako muzeum a také pro kulturní akce.

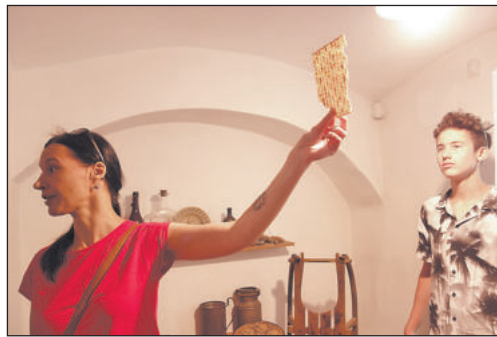
Synagogu pronajali

Už ve dvacátých letech minulého století ovšem byla židovská komunita ve městě tak malá, že Zadní synagogu pronajala rodině Subaků, významnému rodu věnujícímu se kožešnictví, a ta ji využívala jako sklad kůží. Patrně v té době se zakryly i malby na stěnách a díky tomu se zachovaly do dnešních dnů.

Po druhé světové válce synagogu získal podnik Zelenina a až do konce 80. let se tam skladovaly brambory. Budova se nacházela v dezolátním stavu a město Třebíč přistoupilo k rekonstrukci v letech 1989 až 1997.

Poulová připomněla, že celá čtvrť měla za minulého režimu ustoupit panelové zástavbě, to se z mnoha důvodů, jedním bylo i špatné podloží, neuskutečnilo. Ve čtvrti je možné napočítat kolem sta bývalých židovských budov. Od roku 2003 je čtvrť společně s židovským hřbitovem a bazilikou sv. Prokopa zapsána na seznam světového kulturního dědictví UNESCO.

V zadní části synagogy se nachází pamětní deska trebičským obětem holokaustu. K vidění jsou díla, která věnovala městu Margit Subak; té se podařilo ještě před deportací Židů uniknout do USA.

RENATA POULOVÁ ukazuje, jak vypadá pečivo matesy. Foto: Antonín Zvěřina

Na ženské galerii se ve vitrině nachází svitek tóry, hebrejščina má tu zvláštnost, že písmo se píše opačně než běžné jazyky. Svitek je zapůjčený z Židovského muzea v Praze. V Třebíči jich bylo 18 a všechny jsou v zahraničí. Tóra je natolik posvátná, že se jí nikdo nesmí dotýkat rukou, slouží proto ukazovátko.

Na ženské galerii se nachází model židovské čtvrti. Byl dokončen v roce 2006 a ukazuje, jak čtvrť vypadala zhruba v roce 1850. Z té doby se zachovalo až 90 procent zástavby. A přesunujeme se do domu Selingmana Bauera.

Ten je se synagogou propojený, ještě je tam scho-diště, kterým se vcházelo na ženskou galerii. Dům nechal postavit koncem 18. století kdo jiný, než Selingman Bauer. Sloužil dvěma rodinám, jedna bydlela nahoře v patře, druhá v přízemí.

Nekvašený chléb

Prohlížíme si nekvašený chléb zvaný matesy spojený se svátkem pesach, který Židé slaví ve stejném období jako křesťané Velikonoce. Připomíná hromadný úprk Židů z Egypta. V tóře se píše, že těsně před odchodem si rodiny zadělaly na chleba, ale nestihl vykvasit, přesto ho použili později a na památku se pečou v židovských domácnostech dodnes.

Váleček s hroty nemůže neinspirovat, že je to pomůcka při umravňování manžela po návratu z nějaké oslavy. Použití je prozaičtější, používá se na přípravu matesů. Prohlížíme si košer nůž používaný řezníky.

To jsou v židovské komunitě specialisté, nikdo jiný tuto práci vykonávat nesmí. „Židé se stravují košer, což vychází z tóry, jsou tam i vypsaná zvířata, která jsou košer, a zvířata musí být zabita rituálně, podle stanovených pravidel,“ vysvětluje Poulová. Treba prase košer rozhodně není.

Dostáváme se k svátku šabat, který Židé slaví každý týden. Začíná v pátek západem slunce a končí v

sobotu opět se západem slunce. Jedná se o svátek, který zakazuje práci. Začíná v pátek slavnostní večerí, kdy paní domu zapálí dvě šabatové svíce.

Vracíme se ke košer jídlům, kdy by se neměla míchat masitá a mléčná jídla. Ortodoxní Židé to přísně dodržují, mezi oběma pokrmy musí být časový rozestup, a používají se dvě sady nádobí, na masná jídla a na mléčná jídla zvlášť.

Je dokonce možné, že židovská rodina má dvě myčky nádobí, dvě mikrovlnné trouby, dvě ledničky. Každá země má seznam košer potravin, v České republice ho určuje pražská židovská komunita.

Dva svícny

Symbolem židovství jsou i sedmiramenný a devítiramenný svícen. Prvně jmenovaný připomíná stvoření světa za sedm dní. Druhý Židé zapalují při svátku chanuka, který slaví zhruba ve stejné době jako křesťané Vánoce. Trvá osm dní a Židé si připomínají událost, ke které došlo 165 let před Kristem v Jeruzalémě.

Po makabejském povstání došlo ke znovuvysvěcení chrámu v Jeruzalémě. Židé našli olej, kterým zapalovali věčný oheň, ale bylo ho málo, tak na jeden den. Stal se zázrak, olej vydržel osm dní. Svícen má osm svícňů v rovině a jeden, kterému se říká pomocník a slouží k zapalování.

V domě je k vidění i kronika z pozůstalosti Herty Coufalové, která měla štěstí, že válku přežila jako jediná z rodiny. Za svobodna se jmenovala Glasnerová, příjmení napovídá, čím se rodina živila, výrobou skla a porcelánu, po válce bojovala o navrácení majetku, což se jí asi za dva roky podařilo, vzápětí jí ho sebrali komunisté.

Po sňatku se s manželem odstěhovala do Šumperku, ale je pochovaná na židovském hřbitově v Třebíči. V přízemí si prohlížíme kupecký krám, jak mohl vypadat ve dvacátých letech minulého století, ostatně jako vybavení celého domu.

V ošatce je i pečivo Hamanovy uši, které se pečou na svátek Purim, což je nejveselejší židovský svátek. Vezír Haman chtěl Židy zlikvidovat, ale to se mu nepovedlo a sám skončil na šibenici. Zájemci si mohli vzít na Hamanovy uši recept. A Purim? Každý Žid se musí opít natolik, aby si nic z předešlého večera nepamatoval.

Páteřní ulice

Počasi nám přeje a venku nám Renata Poulová vysvětluje, že židovská čtvrť měla dvě páteřní ulice. Ta, kde stojí Zadní synagoga, se jmenovala Horní židovská, dnes Blahoslavova, ulice Leopolda Pokorného se jmenovala Dolní židovská.

(Pokračování na str. 8)

Ještě ke sběru brambor

Minule jsme si povídali o sbírání brambor a ještě na chvíli se k tomuto tématu vrátíme. Podzimní počasí mělo ještě jeden ráz, ráno teploty klesaly až k bodu mrazu a odpoledne sluníčko připalovalo jako v létě.

Takže se člověk oblékal na způsob cibule. Nad ránem na sebe nabalil oblečení zimní, které mu ztěžovalo pohyb, takže se bylo na co vymlouvat, a postupem času se oděvy odkládaly, jenže nerudovská otázka, kam s nimi.

Poponášet je v brázdě bylo značně obtížné a tak se hledaly jiné způsoby. Všimli jste si někdy, že hezké holky a vůbec holky to mají v životě snadnější než kluci? Ti, co seděli za volanty traktorů, byli to studenti starších ročníků, je galantně obletovali jak vosy slaďké plody a svršky jim ukládali do traktorů.

Plebs, čili lid se musel spokojit s tím, že oblečení věšel na vlečku. Když se ta naplnila, odpojila se od popojiždějího traktoru a jiný traktor brambory odvázel k dalšímu zpracování. Nikdy nebylo jisté, zda se příslušná vlečka na pole ještě vrátí.

A tak lid se dával na úprk, aby zachránil svoje šatstvo za posměchu té části sběraček, které měly své

oblečení v traktoru. Traktor měl tu zvláštnost, že se dal nastavit na pomalou jízdu kopírující úsilí brigády a tu řidič mohl vystoupit od volantu a klábosit s krásnými slečnami.

Někdy se stávalo, že traktor najel na hrbol a vydal se někam mimo pole. Tu dohlížející profesorský sbor

Tak plynul čas...

soptil a onen šofér byl přinucen se za volant vrátit a tam trávit veškerý brigádnický čas. Na hezké holky jen shlížet zpoza kabiny.

Studenti z jiných škol nám s oblibou vyprávěli, jak na ně na konci brázd čekala basa s pivy, a k obědu měli řízek, my se museli spokojit s univerzálním párkem ke svačině a oběd jsme dostali ve školní jídelně někdy i hodně pozdě odpoledne.

Párek doprovázel uniformovaný čaj a stejně takový chléb. Dlužno podotknout, že ve stejném vozidle zvaném dvanáctrojka se kromě svačin vozil i zemědělský materiál a hospodářská zvířata, takže to v ní nevonělo po růžích.

Sám pisatel těchto řádků, když se dostal do role sva-

čináře, měl co dělat, aby se při zběsile jízdě přes pole neumazal o lejna umně přilepená na podlaze i stěnách. No což, byli jsme studenti zemědělské školy.

Sběr brambor nebyl jedinou činností, kterou jsme se v rámci výuky zabývali. Pamatuji se, že jsme dokonce obraceli len, rostlinu, která se v našich zeměpisných šířkách snad na polích ani nevyskytuje.

Byli jsme my, studenti, také velice laciný prostředek na odplevelení porostů. Než používat chemické přípravky, je přece snadnější využít zhruba 400 chlapců a dívek, aby nežádoucí rostliny vytrhali.

Nechyběl samozřejmě ani sběr kamene, ale i sklizeň slámy, kdy se balíky rovnaly umně na takzvané platoňáky a velkou radost jsme měli z toho, když to nějaký kolega narovnal tak dobře, že se na první nerovnosti půlka slámy vysypala na zem.

Je s podivem, že si nepamatuji, že by nám některý z učitelů tuto činnost předvedl, jen nás stále nabádali, abychom balíky vázali a vázali a jediné tak můžeme navrstvit vysokou fúru, kterou traktorista doveze ke stohu, který ovšem stavěl někdo zkušený z řad zaměstnanců statku. Tak zase přistě.

Antonín Zvěřina